

МУЗЕЙНА СБИРКА В КРИПТАТА НА КАТОЛИЧЕСКИ ХРАМ „ПРЕСВЕТО СЪРЦЕ ИСУСОВО“, ГРАД РАКОВСКИ

Георги Георгиев¹, Ивелина Георгиева²

¹Университет по библиотекознание и информационни технологии

²Български младежки клуб, Стара Загора

La pace sia con voi!

Sante Padre Francesco

„Нека мирът бъде с вас!“

Папа Франциск

Света литургия с първо причастие,
храм „Пресвето сърце Исусово“,
град Раковски, 6 май 2019 г.

Santa Messa con le prime comunioni,
Chiesa Del Sacro Cuore, 6 maggio 2019,
Rakovski [1]

Резюме: Докладът извежда една непозната досега сбирка от материални свидетелства за присъствието на католицизма в България и в българските земи. В криптата на католическия храм „Пресвето сърце Исусово“ в град Раковски се съхраняват важни писмени документи, инвентар от обредността и фотографии от по-ново време, разкриващи активната дейност на мисията на Светия престол у нас. Посетена е от премиерите на България и получава най-висока оценка за опазването и съхранението на културното наследство на католицизма по нашите земи, което заедно с посланията на светите отци папа Йоан Павел II и папа Франциск, изречени по време на апостолическите пътувания у нас, отправя призив за всеобща кауза за мир между хората и религиите.

Ключови думи: католицизъм, музейна сбирка, град Раковски, Светият престол, папа Франциск.

Въведение

Науката за културното наследство разглежда историческото културно наследство като два вида – материално и нематериално културно наследство. Религиозното културно наследство обхваща ценностната система на религиозните общества (хората), с основа етичните ценности на самата религия и нейното проявление в

обществото и религиозните ритуали (дейности). Материалното културно религиозно наследство включва онези движими и недвижими артефакти и свидетелства, които съпътстват религиозния живот и носят проявлението на ритуалите и свързаните с тях дейности и мисии. Прекратяването на държавната намеса в делата на Църквите и вероизповеданията в България след 1989 г. даде възможност да се открият и ревитализират религиозните отношения общество – човек – свят – Бог. В настъпилите времена на силно консуматорско общество групата на българите католици твърдо стои на позициите на вярата¹ и осъзнавайки преходността на реалния живот, прави голяма крачка в духовността. Едни от техните символни присъствия понастоящем са величествените храмове в някои от българските градове и села.

Методология на изследването

Изследването се базира на съвременните разработки на теоретичната и приложната музеология. Използваният интердисциплинарен подход включва исторически и сравнителен аспект на представените изложения. Включени са наблюдение, анкети, устни сведения, посещение на място, анализ на историческото събитие за българите католици, а именно посещението в България на светия отец, папа Франциск, на 5 – 7 май 2019 г. (фиг. 1). Разгледани са етнографската, религиозната и документална сбирка като комуникационен и образователен инструмент. Ползван е сравнителен анализ.

Исторически предпоставки и материално културно наследство на католическите мисии в България

Отношенията между Римокатолическата църква и България са многовековни. Опити за католическо влияние се провеждат активно през XV век, след Тридентския събор (1545 – 1563). Папа Григорий изпраща за апостолически визитатор в Цариград Петър Цедулин. Петър Солинат е друг представител на Светия престол, от Францисканския орден, и успява да продължи мисията си до края на 1688 г.

Чипровското въстание проваля опитите за влияние. Последователно се сменят лигуористи и пасионисти, които не са достатъчно подготвени и не разбират добре българския език. Ситуацията коренно се променя след пристигането на капуцините на 21 март 1841 г. в Пловдив. Едва сега Конгрегацията има успех в лицето на амбициозния и решителен отец Андрея Канова. Още през септември на същата година се организира и финансира изграждането на нови църкви в селата, а по-късно – и на втората постройка на

катедралата „Св. Людвиг“ в Пловдив. Андрея Канова остава един от най-успешните духовни лица на Светия престол у нас [2].

Храм „Пресвето сърце Исусово“ е християнска църква в град Раковски, България, част от Софийско-Пловдивската епархия на Римокатолическата църква. В началото на миналия век е седалище на епископа на епархията. След назначението си Андрея Канова построява тухлени храмове във всички католически села около Пловдив, а първият храм в Калъчлии (кв. „Данаил Николаев“, град Раковски) е изграден през 1857 г. Необходимостта от нова църква за общността обаче бързо нараства и през 1892 г., с активното участие на отец Самуил Нутини, е изградена „грамадна и прекрасна черква, сигурно най-красивата на Балканския полуостров“, според съвременника Любомир Милетич. Осветена е за празника на св. Франциск от Асизи (4 октомври) от епископ Роберто Менини и е наречена „Пресвето сърце Исусово“. Архитект е италианецът Визети. За църквата е известна легендата, че за да се извиси по-високо от съседния храм („Св. Архангел Михаил“), през нощта поставят една тухла над градежа [3]. Храмът представлява недвижимо културно наследство по смисъла на ЗКН.

Музейна сбирка – встъпление

От проведените разговори с отец Димитър Димитров² става ясно, че музейната сбирка е иницирана през 2007 г., а през 2009 г. вече е съставена от две части. Първата част е с насоченост към религиозния култ и живота на енорията, фотоси, църковна утвар, спомени с тях, хрониката на енорията, имената на свещениците, които са служили, регистри на литература. Също така гостуват книги, които са собственост на НИМ, София и са предоставени по инициатива на проф. Божидар Димитров. Например първият българо-италиански речник на отец Мавриций (Маурицио). Малката ръкописна книжка е речник, служил дълги години като инструмент за комуникация с местните. Създаден е, за да могат мисионерите да разговарят с българското население.

Втората част от сбирката е етнографската част, предмети, които са служили в живота на католиците от близките села. Това са съдове, земеделски сечива, занаятчийски тъкани, постелки, дрехи, традиционни носии. Следва да се отбележи, че сбирката от документални свидетелства, етноартефакти и религиозни пособия за богослуженията няма обществен характер и е социализирана за кръга от вярващи католици. Това обаче не е пречка да бъде посетена с любезното съдействие на домакините. Има частица от дрехата на понтифекса – от бялото расо на св. Йоан Павел Втори³, поставена в

миниатюрна рамка с позлатен обков. Експозицията от тези предмети има исторически характер и е свързана с живота на католиците в град Раковски през голям период, а през 1996 г. между двете кули на църквата е сложена статуя на Исус с вдигнати ръце. Тази творба е изработена от пловдивския скулптор Цвятко Сиромашки.

Документални свидетелства и ръкописи в сбирката

Документите са няколко типа – регистри, кореспонденция и писма, свидетелства за предоставянето на свети мощи, нотариални актове за собствеността на недвижимостите. Важен ръкопис е особеният регистър, съставен от отец Михаил Добромиров (1692 – 1738), по произход от Калъчлии (кв. „Данаил Николаев“, град Раковски). Последовател на пропаганда фидеи, прокламирана от Тридентския събор – мисия на римокатолицизма за приобщаване към вярата, той отдава енергията си за водене на праведен живот в епархиите, за записване на по-важните събития, както и за възстановяване на службите в селата. Първите записи в регистъра са от 17 януари 1703 г., когато са въведени данни за кръщение. Енорийската книга на Силджиково (сега Калояново) започва с въстъпление за живота и делото на монаха, който пише от лично име. Отец Михаил Добромиров съобщава за правата, които му предоставя Конгрегацията, за това, че на практика е апостолически администратор на епархията. Съобщава се за използването на бележки и документи от предишните мисионери, за да се изгради енорийската система на записване на раждания, венчавки и други важни събития. Интересна е историята на отец Добромиров, който е бил изключително начетен и според тогавашните мнения бил достоен за официален епископ. Османската власт обаче го обявява за шпионин и той е екзекутиран в Одрин през същата година. Отец Михаил Добромиров е първият мъченик на Католическата църква в България.

Снимки и фотодокументален архив

Снимков материал за разрушената от земетръс сграда на църквата е представен в една от нишите в криптата. От руините на църквата, оставени след Чирпанското земетресение, изваждат т.нар. катедра, която е оцеляла. Предишната сграда е била най-голямата църква на Балканския полуостров (все още не е бил построен храмът „Св. Александър Невски“, 1900 г.). Тя е имала една кула, както е видно от художествена творба (фиг. 2). Построена е с авторитетната дейност на отец Рончев. След хрониката на свещениците можем да открием книгите, получени от НИМ с инициативата на проф. Божидар Димитров. Те са от преди Освобождението, ръкописни, написани на

павликянски диалект с латински букви, и са безценни. Книгите са за лична набожност, написани са за конкретен човек. Имало е и книги за калугерки, написани за молитва и посвещение, за грижи в енорията. Върху този архив на църквата все още не са извършвани дигитализация и задълбочена работа. Това са исторически извори. Кореспонденцията с Ватикана през годините дава сведения за състоянието на живота в енорията и връзките със Светия престол. През 2019 г. бе издигнато посланието „Мир на Земята“ като мото на Апостолическото поклонничество и отглас на енцикликата „Мир на Земята“ от 11 април 1963 г. на св. Йоан XXIII. Представителите на българите католици потвърждават за съществуването на отлични връзки между Ватикана и България, между общностите и хората. „Визитата на папа Франциск бе много важна и ние следва да се гордеем с това. Папското сърце може да събере целия свят и като добър баща, неговото послание отекна и в България“, свидетелства още отец Димитър.

Официални одежди за богослужения и утвар

Католическите богослужебни одежди са натоварени с много символика, като всяка дреха подчертава тържествеността на ритуала. Естетиката, влиянието и насочеността на мотивите в запазенения орнат (фиг. 3) в криптата на храма, избродиран върху скъп плат със златни нишки, оставят изключително впечатление. Одеждите са поставени в стъклени витрини. В криптата са представени в рамка (фиг. 4) снимки на Роберто Менини, архиепископ на Софийско-Пловдивския енориат, който също е представител на капуцините и деен служител на Конгрегацията.

За мисията на сестрите францисканки⁵ отец Димитър казва: „Ценното, което се предава на хората, е човешкият контакт“. Манастирът „Св. Елисавета“⁶ всъщност продължава делото на сестрите монахини за изучаване на религия и чужди езици в извънучебно време и за работа с лица от енорията в затруднено материално положение, както и с такива в неравностойно положение (фиг. 5). Реликвите и реликвиариите са друг важен богослужебен инвентар и натоварен със символика знак за светост на мястото. Известно е, че при строежа на църква Конгрегацията изпраща специални свети мощи със свидетелство за автентичност. Подобен документ е открит през март 2022 г. в архива на католическата църква „Св. Франциск от Асизи“ в с. Белозем, който любезно ни бе предоставен за физически оглед и за снимка по диагонал. Документът е с дата 1841 г. (фиг. 6) и показва, че в централната основа на олтара са вградени мощите на двама светци, св. Алфонс и св. Вероника де

Джулиани⁷ от Ордена на капуцините. Епископ Андрея Канова откупува турски чифлици в землището на село Белозем и там се заселва малка общност католици⁸. Исторически познат е отец Алфонсо де Фасомбронне, с чиито усилия и с тези на местните хора започва строителството на църквата „Св. Франциск от Асизи“, която представлява солидна постройка с две камбанарии. На 14 април 1928 г. мощното Чирпанско земетресение събаря сградата и селото е посетено от папския нунций Анджело Ронкали (фиг. 7). После е възстановена, а архитект е Камен Димов. Храмът става още по-красив и представлява трикорабна базилика с две кули – камбанарии, но не типичните италиански кампанили, а осмоъгълни (фиг. 8). Църквата е осветена лично от епископ Анджело Ронкали, после избран за папа Йоан XXIII.

Остенсории/монстранци

В сбирката има изработени разнообразни остенсории и всеки от тези предмети е уникален по дизайн. Външната форма наподобява слънцето в неговия пълен блясък, с очертан вътрешен кръг, в който се слагат различни реликви и предмети (дарове) на благочестие, поставени върху стойка с прикрепен Христов кръст. Самата дума „остендере“ означава „показвам“. Обикновено се представят реликви на светци по време на литургии или по време на евхаристията – осветени късове хляб, означаващи тялото на Христос. Тези монстранци (фиг. 9) се пазят зад витрина в криптата, наред със сребърни чаши и лъжички за причастие. Известни в света са няколко десетки такива предмети, един от които дори съдържа над 4100 скъпоценни камъка⁹. Повечето представляват дарения от монарси.

Хоругвите са друга важна част от запазените свидетелства за отдалечени във времето назад дейности на католическата мисия. Най-старата запазена изобразява св. Франциск от Асизи пред втората постройка на църквата „Пресвето сърце Исусово“. Надписът е на български и гласи: „Свети Франциско моли се за нас“, с големи букви (фиг. 10). Другата хоругва е от червен плат с избродирани златотъкани букви и надпис: „Пресвето сърдце Исусово, пази енорияшите на село Калъчлии“, с големи букви и старопечатен шрифт (фиг. 11).

Българо-италианският ръкописен документ на отец Маурицио от 1845 г.

Акцент в настоящото изследване е именно този артефакт, документиран и проучен от доц. Абаджиева [4].

Речникът на Маурицио де Кастелацо от 1845 г. (фиг. 12) е ръкопис и лексикографски паметник, който също се съхранява при определени

условия в специална витрина. Предоставен е от НИМ – София. Създаден е веднага след пристигането на мисионера по нашите земи и в него са записвани думи на български език (павликянски говор) със съответния превод на италиански език. Книжнината на българите католици е богата по жанр. Тя заема достойно място сред останалите исторически паметници в България, свидетели на постепенния преход към национална и суверенна държава от тъмните векове на османското владичество. Редно е да се каже, че речникът е един от малкото изследвани артефакти, но поднася много голям обем информация за дейността на мисията. Освен това не е единственият труд на този свещеник, понеже е известно, че има и други съчинения, при това на български език, които не са запазени. Отец Маурицио Молинари е роден през 1808 г. в Италия и е мисионер в българските земи от 1844 г. в продължение на 12 години. Проповядва вярата сред католиците от българските села Дуванлии и Хамбарлии при противодействието на османското правителство. Интересува се от лечение на болести, за което говорят събрани от него рецепти, понастоящем в архива на капуцините в Италия.

Къщата на майка Тереза, Скопие

През 2018 г. един от авторите посети Скопие в рамките на научноизследователска експедиция с ръководители доц. Назърска и доц. Шапкалова¹⁰. Особено впечатление му направи организираната като музеен обект къща на майка Тереза (фиг. 13). Това е първият и засега единствен музей в света, посветен на майка Тереза. В триетажната сграда може да се открият снимки, документи, награди и лични вещи на новоканонизираната (към 2016 г.) католическа светица. Посещението е напълно безплатно и включва галерия, посветена на майка Тереза – на нейния живот и делото ѝ. Според управата на музея през залите са минали над 100 000 посетители за една година (2017). Агнес Гонджа Бояджиу е светското име на майка Тереза. Тя е от албански произход, но до 18-ата си годишнина живее в Македония. След това напуска Скопие и заминава за Индия, където е милосърдна сестра до края на живота си, отдаден в полза на страдащите хора. През 1979 г. получава Нобелова награда за мир. Посланието на майка Тереза към човечеството на паметната плоча в центъра на Скопие е: „Светът не е гладен за хляб, а за любов“. Интересът към тази сбирка – музей идва да покаже скрития потенциал на многокултурната идентичност на съвременните държави, сред които е и България. Именно сбирката към храм „Пресвето сърце Исусово“ в град Раковски би могла да се превърне в интересен комплексен обект, символизиращ присъствието на католицизма и неговите последователи в страната ни.

Заклучение

Паметниците на културно-историческото наследство не могат да съществуват сами по себе си, без да носят духовен и информативен заряд, без да са възплътени в онази материално одухотворена среда на цивилизационен принос и непрекъсваем общостен и религиозен процес, както в този пример. Частица по частица, изровени от миналото ни, общо и световно, те могат да бъдат постепенно изследвани, осъзнати и социализирани, за да донесат съкровищата на знанието в контекста на научната доктрина. В страната ни, тази „земя на розите“, има място и за малката-голяма католическа памет и общност, в символичната им столица град Раковски.

Благодарности

Изказваме благодарност към общността на българите католици, и по-специално на отец Димитър Димитров и на отец Гжегож от Белозем за подкрепата и предоставянето на допълнителни материали, както и за поканата за присъствие на Светата меса от историческото посещение на Негово Светейшество папа Франциск в град Раковски¹¹.

Бележки

¹ В село Белозем все още говорят за католиците като за „хора от яката/здравата вяра“.

² Интервюта с отец Димитър бяха провеждани през 2018 – 2022 г.

³ Апостолическо поклонничество на папа Йоан Павел Втори в България в периода 22 – 26 май 2002 г. Провежда се под мотото „Ще вървя в Твоята светлина“. Този акт на понтифекса е изключително важен за България заради отхвърлената инсинуация за „българската следа“ по време на посегателството срещу него през 1981 г. и подобрява името на страната ни. Оживяват се Католическата църква в България и контактите с БПЦ.

⁴ Според свидетелство на отец Димитър Димитров.

⁵ Орденът на сестрите мисионерки (францисканки) има свои мисии в 21 страни по цял свят. Българският клон принадлежи към Ориенталската провинция, като включва Кипър и Ливан.

⁶ На 6 май 2019 г. папа Франциск обядва с католическите епископи в сградата на манастира.

⁷ 27 декември 1660 г. – 9 юли 1727 г., канонизирана за светица на 26 май 1839 г. от папа Григорий XVI.

⁸ **Марков, М., Е. Пенкова.** Белоземски хроники. ТАФПРИНТ, 2020.

⁹ Голямата патриаршеска монстранция е подарък от крал Хуан V за Патриаршеската катедрала в Лисабон. Поръчана е на лисабонския златар Педро Силва през 1748 г., за съжаление, е повредена при земетресението през 1755 г. и е ремонтирана от лисабонския златар Жоахим Кастано де Карвальо през втората половина на XVIII век. Оригиналният дизайн се приписва на архитекта на краля Жоао Фредерико Лудовице. Изработен е от масивно злато с тегло над 17 кг и има повече от 4100 диаманта, рубина, сапфира и изумруда.

¹⁰ Посещение на къщата на св. майка Тереза, 2018 г., Скопие, теренна експедиция на УниБИТ, София.

¹¹ Посещение на Светата меса, 2019 г., град Раковски. Един от авторите бе любезно поканен да присъства на тържествената Света литургия, отслужена от Негово Светейшество папа Франциск.

References/Литература

1. **Mir** na Zemyata – Pacem in Terris. Broshura, razprostranyavana po vreme na apostolicheskoto poseshtenie na pontifeksa na Rimokatolicheskata tsarkva v Bulgariya, Sofia, 2019.

[**Мир** на Земята – Pacem in Terris. Брошура, разпространявана по време на апостолическото посещение на понтифекса на Римокатолическата църква в България, София, 2019.]

2. **Eldarov**, Sv. Katolitsite v Bulgaria 1878 – 1989. Istorichesko izsledvane. Sofia, 2002.

[**Елдъров**, Св. Католиците в България 1878 – 1989. Историческо изследване. София, 2002.]

3. **Dimitrov**, B. Rakovski. Istoricheski patevoditel. Akshaena-2007, 2017.

[**Димитров**, Б. Раковски. Исторически пътеводител. Акшаена-2007, 2107.]

4. **Abadzhieva**, M. Rakopisniyat balgarsko-italianski rechnik na otets Mauritsio ot 1845 g. Sofia: Simolini 94, 2020.

[**Абаджиева**, М. Ръкописният българско-италиански речник на отец Маурицио от 1845 г. София: Симолини 94, 2020.]

За авторите

Георги Георгиев е адвокат. Специализира в Бостън, САЩ, университетите „Харвард“ и „Съфолк“, в областта на разрешаването на конфликти (2006). Изследовател на развойната индустриална зона Sophia – Anthipolis.

За контакт с автора: emba.bmc@gmail.com

Ивелина Георгиева е председател на неправителствена организация.

За контакт с автора: bmc.stzagora@gmail.com

ФИГУРИ

Фиг. 1. Негово Светейшество понтифексът на Римокатолическата църква папа Франциск пред храма в град Раковски, 6 май 2019 г., снимка – авторите

Фиг. 2. Художествена творба с изобразена втората постройка на църквата „Пресвето сърце Исусово“, снимка – авторите

Фиг. 3. Църковни одежди за богослуженията, снимка – авторите

Фиг. 4. Монсеньор Роберто Менини, снимка – авторите

Фиг. 5. Работа с лица в неравностойно положение в манастира „Св. Елисавета“ към църквата „Пресвето сърце Исусово“. Отляво е съавторката Ивелина Георгиева, снимка – Г. Георгиев

Фиг. 6. Новооткрито свидетелство за предоставени реликви на храма в село Белозем „Св. Франциск от Асизи“

Фиг. 7. Монсеньор Ронкали пред руини от Чирпанското земетресение, Creative Commons Internet

Фиг. 8. Църквата в село Белозем, снимка – авторите

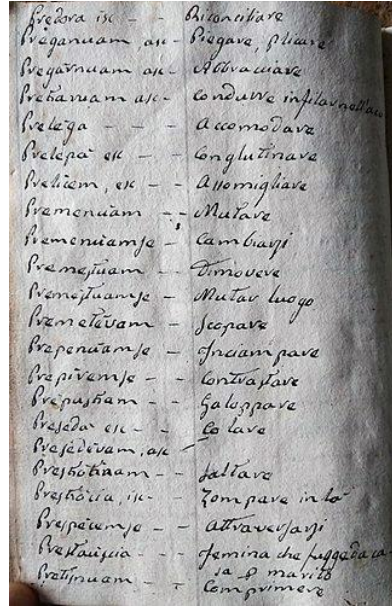
Фиг. 9. Монстранциите в криптата, снимка – авторите

Фиг. 10. Хоругва, снимка – авторите

Фиг. 11. Хоругва, снимка – авторите

Фиг. 12. Речник на Маурицио де Кастелацо, Creative Commons Internet

Фиг. 13. Интериор от къщата на майка Тереза, Скопие, снимка – авторите

MUSEUM COLLECTION IN THE CRYPT OF THE CATHOLIC CHURCH “THE SACRED HEART OF JESUS”, RAKOVSKI

Georgi Georgiev¹, Ivelina Georgieva²

¹ *University of Library Studies and Information Technologies*

² *Bulgarian Youth Club, Stara Zagora*

Abstract: The report presents a hitherto unknown collection of material evidence of the presence of the Catholicism in Bulgaria and in the Bulgarian lands. Inside the crypt of the Catholic Church “Sacred Heart of Jesus” in the town of Rakovski are stored important written documents, inventory of rituals and photographs from recent times, revealing the active work of the Mission of the Holy See in our country. It was visited by the Prime Ministers of Bulgaria and received the highest praise for the preservation of the cultural heritage of the Catholicism in our lands, which together with the messages of the Holy Fathers Pope John Paul II and Pope Francis erected during his apostolic travels in today Bulgaria, cause for peace between people and religions.

Keywords: Catholicism, museum collection, Rakovski town, Holy See, Pope Francis.

About the authors

Georgi Georgiev is a lawyer. He has specialized in Boston, USA in the field of conflict resolution at Harvard and Suffolk Universities (2006).

Researcher at the Sophia-Antipolis Industrial Zone.

To contact the author: emba.bmc@gmail.com

Ivelina Georgieva is the chairwoman of a non-governmental organization.

To contact the author: bmc.stzagora@gmail.com